

PAMIATKOVÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Vážený pán
Mgr. Ľuboš Kürthy
J. Horvátha 896/22
967 01 Kremnica

Váš list číslo/zo dňa
8. 6. 2023

Naše číslo
PUSR-2023/12560-2/55632

Vybavuje/kontakt
OMK

Bratislava
7. 7. 2023

Vec:

**Šahy – Kláštor premonštrátov, sýpka (č. ÚZPF 1648/2) - architektonicko-historický výskum
- stanovisko k výskumnej dokumentácii**

Listom, prijatým dňa 8. 6. 2023, ste nás opätovne požiadali o stanovisko k predloženej výskumnej dokumentácii „*Objekt tzv. sýpky premonštrátskeho kláštora v Šahách, architektonicko-historický výskum*“, ktorý ste spracovali v období marec - september v roku 2021.

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky (ďalej len „Pamiatkový úrad SR“) na základe § 39 ods. 10 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“) a § 7 a § 8 vyhlášky MK SR č. 253/2010 Z. z. (ďalej len „vyhláška“), ktorou sa vykonáva pamiatkový zákon v znení neskorších predpisov, vydáva k predloženej výskumnej dokumentácii toto

stanovisko:

Predmetom architektonicko-historického výskumu (ďalej len „AHV“) je objekt sýpky, súčasť národnej kultúrnej pamiatky „kostol a sýpka“, evidovanej v Ústrednom zozname pamiatkového fondu pod č. 1648/2 (ďalej tiež „predmetná NKP“), na parcele č. 1684/2 v k. ú. Šahy.

AHV bol spracovaný na základe rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu Nitra č. KPUNR-2021/12013-4/54453/HOL zo dňa 28. 6. 2021 (ďalej len „rozhodnutie KPÚ“) k zámeru komplexnej obnovy predmetnej NKP pre účely reštaurácie, kultúrno-spoločenských a výstavných priestorov. Zámer obnovy bol doložený prípravnou dokumentáciou v rozsahu architektonickej štúdie (Ing. arch. Tamás Smidt, 06/2021), doplnenou dňa 18. 06. 2021.

Cieľom výskumu, podľa bodu č. 2 rozhodnutia KPÚ, bolo zabezpečiť vykonanie aktualizácie architektonicko-historického výskumu „ŠAHY, kláštorná sýpka“, ktorý spracovala PhDr. Norma Urbanová (Bratislava, 1994), na základe nových zistení neskôr vykonaného archeologického výskumu (v rokoch 1997 a 1999 – 2004) a súčasne prebiehajúceho archeologického výskumu. Predmetom tejto aktualizácie by malo byť vyhodnotenie dostupnej archívnej dokumentácie – archívny výskum, preverenie rozsahu zachovania pamiatkovo-hodnotných povrchových úprav – všetky interiérové a exteriérové povrchy, výplne otvorov, architektonické a umelecko-remeselné prvky a detaily (kamenné, kovové a drevené prvky, podlahy, pôvodné historické technologické riešenia a pod.); preskúmanie a vyhodnotenie zachovania pamiatkových hodnôt objektu; spracovanie inventarizačného súpisu pamiatkovo hodnotných prvkov, článkov a detailov; návrh ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt kultúrnej pamiatky, v ktorom bude navrhnutá obnova do podoby z poslednej slohovej etapy a kde bude určená konkrétna technológia obnovy a povrchové úpravy jednotlivých

prvkov, článkov a detailov v interiéri a na fasádach; návrh strechy zodpovedajúci predmetnému slohovému obdobiu vrátane komínov a komínových hlavíc; návrh aj (grafický) výplní otvorov okien a dverí; návrh povrchových a materiálových úprav jednotlivých prvkov; návrh typov podláh v jednotlivých miestnostiach, na základe výsledkov AHV a archeologického výskumu, zodpovedajúce predmetnému slohovému obdobiu; požiadavka na vypracovanie ďalších špecializovaných výskumov alebo inej prípravnej dokumentácie. Na základe rozhodnutia KPÚ sa má AHV realizovať v súčinnosti s reštaurátorským a archeologickým výskumom.

Výskum (AHV), ktorý bol KPÚ predpísaný v roku 2021, bol v roku 2022 predložený do Odborno-metodickej komisie PÚ SR (ďalej len „OMK“), ale nespĺnil požiadavky rozhodnutia KPÚ ani odborné a formálne náležitosti v zmysle pamiatkového zákona a preto ho Pamiatkový úrad SR vrátil na prepracovanie a opätovné predloženie. Prepracovaná výskumná dokumentácia bola predložená na opätovné posúdenie OMK dňa 4. 5. 2023, ale opäť nespĺňala potrebné formálne ani odborné náležitosti. Členovia OMK na svojom zasadnutí dňa 17. 5. 2023 diskutovali so spracovateľom AHV, okrem iného, aj o metóde obnovy predmetnej NKP s cieľom maximálneho rešpektovania všetkých pamiatkovo hodnotných vrstiev NKP.

Doplnená a upravená dokumentácia AHV, ktorá bola predložená do OMK so žiadosťou o stanovisko dňa 8. 6. 2023, **obsahuje všetky náležitosti** stanovené vyhláškou.

AHV pozostáva z dvoch hlavných častí (I. časť má rozsah - 119 strán textu a fotografií, II. časť má 91 strán), priložené je rozhodnutie KPÚ, výpis z katastra nehnuteľností (listu vlastníctva), záznam zo štátneho pamiatkového dohľadu a situácia. Súčasťou výskumu je i grafická dokumentácia pozostávajúca z 9 výkresov analýzy vývoja a 8 výkresov návrhu obnovy. Predložená výskumná dokumentácia naplnila požiadavky dané rozhodnutím KPÚ, postup i výsledky výskumu sú dokumentované v textovej a fotografickej časti. Fotografická časť výskumu bola doplnená o historické fotografie zo začiatku 20. storočia, ako aj analógie podobných kamenných prvkov nájdených na skúmanom objekte.

Predmetom výskumu je objekt sýpky, ktorý je súčasťou areálu pôvodne stredovekého premonštrátskeho kláštora a nachádza sa v susedstve Farského kostola Nanebovzatia Panny Márie v Šahách. V súčasnosti je objekt sýpky nevyužívaný, pripravuje sa jeho komplexná obnova na kultúrno-spoločenské účely.

AHV bol zameraný na overenie historických murív a omietkových vrstiev, ale tiež na sumarizáciu všetkých hodnotných drevených, kamenných a kovových prvkov s návrhom spôsobu ich obnovy. Skúmal aj aktuálny stav jednotlivých častí a architektonických prvkov objektu NKP. V analytickej časti výskumu autor výskumu zhromaždil archívnu a fotografickú dokumentáciu. Na základe analýzy historických prameňov, sondáže (v nevyhnutnom rozsahu), vyhodnotenia autentických murív a architektonických článkov, omietok a náterov, s posúdením nálezových situácií a definovania pamiatkových hodnôt, bol spracovaný návrh pamiatkovej obnovy predmetnej NKP. AHV je doplnením výskumu PhDr. Normy Urbanovej (Urbanová, N.: Šahy kláštorná sýpka – pamiatkový výskum, Pamiatkový ústav Bratislava, 1994).

Autor výskumu vyhodnotil stavebný vývoj objektu sýpky predmetnej NKP nasledovne:

1. **stavebná etapa – druhá štvrtina 13. stor.** - najstaršia stavebná etapa výstavby kláštora, potvrdená aj dochovanými písomnými prameňmi, spadá do obdobia r. 1223 – 1235.
2. **Stavebná etapa – po polovici 14. stor. (okolo r. 1370 – 80) až 15. stor.** - v tomto čase došlo k prestavbe kláštorného komplexu.
3. **stavebná etapa – 16. stor.** - po bitke pri Moháči premonštráti zo Šiah odchádzajú a kláštorný komplex je využívaný ako jedna z obranných bášt v boji proti Turkom. Prebiehali tu opevňovacie práce, ktoré pravdepodobne nadviazali na staršie fortifikačné úpravy kláštora ešte z 15. stor.

4. **stavebná etapa – po r. 1688 a pred r. 1730** - kláštor sa po potlačení Turkov dostáva do majetku jezuitov. V južnom obytnom trakte pribúdajú priečky, čím sa dispozícia traktu mení na súčasnú trojpriestorovú a tieto priestory sú spolu s chodbou v strednom trakte na oboch podlažiach zaklenuté.
5. **stavebná etapa – po polovici 18. stor.** – podľa dendrochronologického posudku (T. Kyncl) príslušných drevených konštrukcií po r. 1779 – 80. Po odchode jezuitov v roku 1773 sa areál dostal do vlastníctva rožňavského biskupa. S týmto obdobím súvisí výrazná neskorobaroková slohová prestavba, ktorou získal objekt súčasnú fasádnu úpravu, vrátane kamenných ostení dverných a okenných otvorov a pravdepodobne aj manzardovú strechu.
Stavebné úpravy po polovici 19. stor. - stavebné úpravy (podľa dendrochronologického posudku) -trojpodlažná vnútorná drevená konštrukcia sýpkového priestoru v severnom trakte objektu prislúcha až do tejto etapy a na základe toho autor AHV usudzuje, že túto funkciu objekt získal až v tomto čase (r. 1875, 1877/78).
Stavebné úpravy v priebehu 20. storočia - v podstate sa na objekte neprejavujú, okrem drobných utilitárnych úprav. Pravdepodobne až začiatkom 20. storočia vznikol na objekte nový krov a strecha nadobudla valbový tvar (nahradila staršiu manzardovú).

Definovanie pamiatkových hodnôt je v predloženej výskumnej dokumentácii **dostatočné**.

Autor vyslovil nasledovné požiadavky na ďalšie výskumy:

1. reštaurátorský výskum - pri obnove hodnotných plastických a maľovaných výzdob omietkových vrstiev a kamenných tvaroslovných článkov - predovšetkým v interiéroch a na fasádach
2. výskumy spojené s celkovým stavebno-technickým zhodnotením stavu fasády s návrhom funkčného komplexného systému odvádzajúceho od obvodových murív zemnú vlhkosť a dažďovú vodu zo strechy
3. odborné statické zhodnotenie konštrukcie krovu.

Uvedené návrhy ďalších výskumov autorom považujeme za **opodstatnené a odporúčame ich rešpektovať**.

Návrh ochrany, obnovy a prezentácie predmetnej kultúrnej pamiatky:

Autor výskumnej dokumentácie uvádza dva (podľa jeho názoru rovnocenné) princípy obnovy a prezentácie objektu (str. 75 - 76 II. časti AHV):

- a. Dôsledná rekonštrukcia celkovej podoby fasád z obdobia vývojovej etapy konca 18. storočia a tvaru strechy z obdobia po polovici 19. storočia
- b. Zachovanie stavu z 1. polovice 20. storočia

Výskumník ďalej uvádza, že možnosť analytickej prezentácie gotickej arkády vo výškovej úrovni 1.NP na východnej fasáde hospodárskej časti skúmaného objektu bola hlasovaním zamietnutá členmi OMK na zasadnutí dňa 17. mája 2023, ktorého cieľom bolo zjednotiť metodiku prezentácie fasád kostola a sýpky, napriek vysokej hodnote a kvalite profilácie zachovaných gotických tvaroslovných článkov (kamenné ostenia arkádových oblúkov s obojstrannou profiláciou) a rešpektovať rozhodnutie KPÚ a pamiatkové hodnoty NKP. Autor ďalej uvádza, že práce spojené s obnovou neskorobarokovej omietkovej vrstvy (O5) s plastickou výzdobou (IV.2.3a-c), možno v prípade odborného zabezpečenia fragmentov a doplnenia chýbajúcich častí plastickej výzdoby kvalifikovať ako reštaurátorské a v prípade dopĺňania rozsiahlych nečlenených plôch a ich nadväznosti na reštaurované kamenné články, ako umelecko-remeselné pod odborným dohľadom reštaurátora. Na základe zachovaných fragmentov možno doplniť chýbajúce plastické omietkové suprafenestry nad okennými otvormi v obytnej časti západnej a južnej fasády. V interiéri pripúšťa možnosť analytickej prezentácie vybraných gotických prvkov.

V kontexte renesančnej omietkovej úpravy interiéru sú, naopak, v celku prezentovateľné staršie nálezy (Urbanová 1994) arkádových oblúkov stredovekej krížovej chodby J krídla kláštora na S stene terajšieho priestoru č. 1.04 na 1.NP, ako aj nálezy dvojice otvorených, pravdepodobne renesančných,

otvorov arkády/okien na S stene terajšieho priestoru č. 2.04 na 2.NP (nálezy v S18-S19).
V obidvoch prípadoch by bolo možné uvažovať o odstránení druhotných zámuroviek otvorov."

Návrh ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt kultúrnej pamiatky je naformulovaný nepresne a je **potrebná jeho úprava v zmysle nižšie uvedených pripomienok.**

Pripomienky k predloženej dokumentácii:

k odborným náležitostiam dokumentácie:

1. doplnená analýza stavebného vývoja kultúrnej pamiatky už pracuje s fotograficky doloženou valbovou strechou, ktorá predchádzala súčasnej. Autor AHV neuvádza, na základe čoho strechu v rámci stavebného vývoja objektu zaradil do stavebného vývoja po polovici 19. stor., resp. na konci 19. stor. - potrebné doplniť,
2. autor AHV do analýzy stavebného vývoja pamiatky nezahrnul fotograficky doloženú skutočnosť, že ešte zač. 20. stor. boli aj barokové okná južnej fasády, pretým obytného južného traktu, zmenšené na sýpkové - potrebné doplniť,
3. nevyhodnotené alebo nedostatočne zhodnotené zostali v rámci AHV fotograficky zdokumentované kruhové kamenné architektonické prvky v interiéri aj exteriéri, objavené pri archeologickom výskume (s. 29, 31; potom aj na s. 101), rovnako aj historickými fotografiami doložená valbová strecha, ktorá predchádzala tej súčasnej – potrebné objasniť,
4. navrhovaná úroveň obnovy – remeselným spôsobom – pri niektorých prvkoch a povrchových úpravách v rámci návrhu spôsobu ich obnovy sa javí ako nedostatočná.

k návrhu obnovy

1. Návrh obnovy je naformulovaný nepresne a potrebuje úpravy. Napriek tomu, že autor výskumu uvádza, že OMK (dňa 17. 5. 2023) zamietla analytickú prezentáciu gotickej arkády vo výškovej úrovni 1.NP, v grafickej časti jeho následne upraveného návrhu obnovy táto možnosť stále ostala (v grafickej časti v návrhu obnovy je dvojica arkádových polí na východnej fasáde navrhnutá na vybúranie). Odstraňovanie arkádových plentáží z konca 18. storočia je neprípustné, nakoľko sú súčasťou pamiatkových hodnôt NKP, zapísanej v ÚZPF ako sýpka a prezentácia okenných otvorov v mieste zamurovaných arkád je neoddeliteľnou súčasťou celkového architektonického výrazu východnej fasády. Pre obnovu stredovekých kamenných článkov je v návrhu obnovy určený postup v dvoch alternatívach s čiastočnou prezentáciou arkád a celkovou prezentáciou. V prípade analytickej prezentácie je návrh na prezentáciu kamenných článkov bez povrchovej úpravy a s monochromatickým náterom.
2. Odhliadnuc od metodického hľadiska, navrhovaná možnosť odstránenia zámurovky v dvoch gotických arkádových oblúkoch niekdajšej južnej časti chodby rajskeho dvora kláštora, dnes v interiéri objektu sýpky, medzi stredným chodbovým traktom a severným (sýpkovým) traktom (II. časť dokumentácie, s. 79), nebola podmienená preverení konštrukčnej nadväznosti príľahlej časti klenby v chodbovom trakte na tento múr - potrebné doplniť.
3. Pretrvávajúci nesúlads medzi spôsobom obnovy jednotlivých prvkov a povrchových úprav formou reštaurovania, umeleckoremeselným a remeselným spôsobom v jednotlivých častiach dokumentácie, napr. v súvislosti s obnovou fasád v návrhovej časti reštaurovaním a umelecko-remeselne pod dohľadom reštaurátora (II. časť dokumentácie, s. 75 – 76) v katalógu nálezových situácií a sond remeselne a umelecko-remeselne (II. časť dokumentácie, s. 60 – 64).

Pozn.: Autor AHV nerozšíril návrh na obnovu konkrétnym tvarovým riešením plastickej fasádnej výzdoby na plochách, kde v súčasnosti absentuje s konštatovaním, že *"na základe zachovaných fragmentov možno zodpovedne doplniť chýbajúce plastické omietkové suprafenestry nad okennými otvormi v obytnej časti Z a J fasády."* V tejto veci však môže nové zistenia a návrhy riešenia ešte priniesť realizovaný reštaurátorský výskum, vrátane exaktného ujasnenia farebnosti fasád v jednotlivých obdobiach.

k formálnym náležitostiam

1. zosúladiť návrh obnovy v textovej a grafickej časti,
2. v grafickej časti - slohová analýza a návrh na obnovu sú miestami nejasné a nezosúladené s textom. Napr.: je máťúce značenie drevených stropov na 2. n. p. južného traktu kombinovanou zelenou (stavebná etapa r. 1779 – 80) a hnedou šrafúrou (stavebná etapa r. 1875 – 76 až kon. 19. stor.), ak sa v texte jasne uvádza, že sú z piatej vývojovej etapy; tiež tmavá (16. stor.) a svetlá modrá (17. stor.) farba v slohovej analýze sú pri ručnom vyfarbovaní miestami ťažko rozlíšiteľné; podobne je to s tmavou hnedou (14. – 15. stor.) a svetlou hnedou (1875 – 78 až kon. 19. storočia).
3. potrebné doplniť (výpadok) zjavne podstatnú informáciu v texte na s. 101 (pôvodne na s. 92) v charakteristike 1. stavebnej etapy - nedokončený text druhého odstavca.

Záver:

Predložená výskumná dokumentácia pod názvom „**Objekt tzv. sýpky premonštrátskeho kláštora v Šahách - architektonicko-historický výskum**“, **po oprave a zapracovaní vyššie uvedených nedostatkov a pripomienok bude spĺňať** formálne a odborné náležitosti v zmysle pamiatkového zákona a **bude môcť slúžiť** ako odborný podklad pre výkon štátnej správy krajského pamiatkového úradu v zmysle pamiatkového zákona.

Vydanie stanoviska Pamiatkového úradu SR nenahrádza záväzné stanovisko krajského pamiatkového úradu podľa § 32 ods. 10 pamiatkového zákona.

S pozdravom

Pamiatkový úrad
Slovenskej republiky
Cesta na Červený most 6
814 06 Bratislava

Ing. arch. Lýdia Kubeková
námestníčka generálneho riaditeľa

Príloha:

dokumentácia k výskumu

Na vedomie:

- ✓ - KPÚ Nitra
- ✓ - MANEVI SK s. r. o., Galantská cesta 397/10, Dunajská Streda
- ✓ - PÚ SR - do spisu (OMK)